

**F. M. DOSTOYEVSKİ'NİN "İNSANCIKLAR" ROMANI
ÜZERİNDEN YOKSULLUK OLGUSUNA BİR BAKIŞ
AN OUTLOOK ON THE PHENOMENON OF POVERTY
THROUGH THE NOVEL "POOR FOLK" BY F. M. DOSTOEVSKY**

Zeynep KANTARCI BİNGÖL

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü

z.kantarci@alparslan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-3778-1659>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.11, Ekim | October 2020, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 12.03.2019
Kabul Tarihi | Accepted Date : 22.08.2020
Sayfa | Pages : 100-129
 : <http://dx.doi.org/10.29157/etusbe.2020.56>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

 iThenticate

F. M. DOSTOYEVSKI'NİN "İNSANCIKLAR" ROMANI ÜZERİNDEN YOKSULLUK OLGUSUNA BİR BAKIŞ

Zeynep KANTARCI BİNGÖL

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 11, Ekim 2020, Sayfa: 100-129

ÖZ

19. yüzyıl Rus yazarlarından Dostoyevski'nin yazmış olduğu eserler yaşadığı çağın insanını, toplumunu ve olaylarını resmetmesiyle ve içinde taşıdığı felsefi derinlikleriyle bilinir. O, Rusya'da cereyan eden siyasi ve ekonomik olaylar sonrasında gözlemlediği hayatlarda insanın saklı kalmış iç dünyasını en derinlerine inerek gözler önüne sermeyi başarmıştır. İnsanları ilgilendiren ahlaki, dini ve metafiziksel konuları büyük bir ustalıklarla dile getirmiştir. Eserlerinde ideal insanlar ve afaki yaşantılar yerine yaşarken her gün karşılaştığımız acıları, sevinçleri, istekleri, ihtiyaçları olan, zaman zaman gözyaşı dökken, zaman zaman gülen, bunalan, öfkelenen, ölümü ensesinde hisseden, kurtuluşu ve özgürlüğü arayan sıradan insanı ve onun yaşantısını konu edinir ve bu yönüyle felsefi bir akım olan varoluşçuluğun temel kaynakları arasında ismi zikredilir.

Dostoyevski'nin ilk eseri olan *İnsancıklar* mektup - roman tarzında yazılmış, yokluğu ve fakirliği realist bir şekilde tasvir eden toplumsal içerikli bir romandır. Dostoyevski bu romanında sefalet içindeki hayatı, yeri geldi mi bir parça kuru ekmeğe bile muhtaç olan insanların yaşantılarını bütün çıplaklığıyla aksettirir. Maddiyatın insanların yaşantıları üzerindeki yıkıcı gücünü ve fakir insanların karşı karşıya kaldığı acımasız gerçekliği göstermek ister.

Anahtar Kelimeler: Dostoyevski, İnsancıklar, Yoksulluk.

AN OUTLOOK ON THE PHENOMENON OF POVERTY THROUGH THE NOVEL "POOR FOLK" BY F. M. DOSTOEVSKY

ABSTRACT

Dostoevsky's works, one of the 19th century Russian writers, are known for portraying the people, society and events of his time and for their philosophical depth. He observed after the political and economic events taking place in Russia, he managed to reveal the deepest hidden world of man. He expressed the moral, religious and metaphysical issues of interest to people skillfully. Instead of ideal people and random experiences, he dealt with the ordinary man and his experiences that we encounter every day while we live; the one who has joys, desires, needs, who sometimes sheds tears, laughs from time to time, who gets overwhelmed, angry, feels death at his neck and seeks salvation and freedom. In this aspect, his name is mentioned among the basic sources of existentialism.

Dostoevsky's first work, *Poor Folk*; written in a letter-novel style, is a novel with a social content depicting poverty and indigence in a realist way. In this novel, Dostoevsky reflects the life of misery, the lives of people in need of even a piece of dry bread with all their nakedness. He wanted to show the destructive power of material on people's lives and the brutal reality faced by poor people.

Keywords: Dostoevsky, Poor Folk, Poverty.

Giriş

Felsefe ve edebiyat zihnin iki farklı tutumu olarak ortaya çıkar. Felsefe, varlık, bilgi ve değerle, kısacası hayatın her alanıyla ilgili büyük sorular ve sorunlar üzerine eleştirel, sorgulayıcı, derinlemesine ve sistemli düşünmedir. Edebiyat ise duygu, düşünce, hayal ve olayların estetik duygular uyandıracak bir biçimde anlatımını amaç edinir. Farklı alanlar olmalarına rağmen felsefede edebiyat, edebiyatta da felsefe bulunur; kimi durumda şair filozof, filozof da şair olarak ortaya çıkar. Dikkatle bakıldığında büyük filozofların eserlerinde bir ifade gücü olarak edebiyat, büyük edebiyatçıların eserlerinde de bir derinlik olarak felsefe bulunur (Cevizci, 2010: 7; Taşdelen, 2013: 9). Felsefe tarihine baktığımızda pek çok filozofun edebi bir tarz kullandıkları görülür. İlkçağ filozoflarından bazıları görüşlerini şiirler ile dile getirmişler ve aynı zamanda ozan olmuşlardır. Platon, St. Augustine, Schopenhauer, Nietzsche aynı zamanda büyük edebiyatçılardır. Russell, Camus, Sartre Nobel Edebiyat Ödülünü almışlardır (Gündoğan, 2014: 52). Bunun yanında bazı edebiyatçıların eserlerinde de büyük bir felsefi hesaplaşma yani edebiyatın içinde saklanan bir felsefe karşımıza çıkar.

Edebiyatta saklanan felsefe, edebiyatın içinde felsefi olanın ya da felsefi düşünüşün var olması durumudur. Edebiyatın felsefi boyutlar içermesidir. Felsefi boyutlar taşıyan edebiyat sorgulayan, eleştiren ve insanın duygu ve düşünce dünyasında yeni ufuklar açan edebiyattır. Burada edebiyatın insanı düşündürmesi ve bazı sorularla yüzleşmek durumunda bırakması söz konusudur. Edebiyat eserinin kendi söyleminin gereklerini karşılarken aynı zamanda felsefi boyutlar da taşıyabilmesidir (Günay, 2014: 268). Yani eser felsefi terminolojiyi kullanmasa da belirli bir felsefi argümandan hareket edilerek kaleme alınmakta, felsefi düşünce kendini romanda, öyküde, tiyatrodan ya da bir denemede göstermektedir. Böylece felsefenin soyutluğu edebiyatta ete kemiğe bürünmekte, estetik kaygılar felsefenin mantıksallığını perdelemektedir. Ciddi bir akıl yürütmenin soyutluğu içinde sığ, soğuk ve gösterişli olabilecek fikirler, şiir ya da dram gibi güçlü duygular uyandıracak formlar içinde sunulunca, içten ve canlı bir hale gelebilmektedir. Bilhassa, varoluşçuluk, soyutlamayı kullandığı zaman bile, esasında somut bireylikte var olanı açıklamakta ve keşfetmektedir (Öktem, 2011: 137).

Felsefe ile edebiyat arasındaki ilişkinin vücut bulduğu en güzel örnek, varoluşçulukta yaşanmaktadır. Neden felsefe ile edebiyat arasındaki ilişkinin en güzel şekli varoluşçulukta hissedilmektedir? Varoluşçuluk, insanı anlama konusunda önceki felsefi anlayışlara bir karşı duruş olarak ortaya çıkmıştır. Varoluşçulukla birlikte insan, nesne olmaktan kurtulmuş, kavram olmaktan

çıkmuş, mantık silsilesinin bir ürünü olmadığını göstermiş; birçok belirsizliği bünyesinde barındıran geleceğe doğru yaşamaya devam eden ve yaşadığı süre içerisinde endişe, korku ve kaygılarıyla, olanaklarıyla, seçimleriyle varoluşunu tamamlamaya çalışan özgür bir varlığa dönüşmüştür. Varoluşçuluğun insana bu bakışı, onunla yine insanı anlatan edebiyat arasında bir yakınlaşmaya sebep olmuştur. Bu nedenle varoluşçu filozoflar, görüşlerini açıklamak, örneklendirmek ya da pratiğe dökmek için edebiyata müracaat etmişler (Kara, 2019: 48) ve felsefeden edebiyata doğru uzanan bir köprü inşa etmişlerdir. Temel kaygıları insanı ve insanlık durumlarını açıklamak olan varoluşçu filozoflar felsefi dilin yetersizliği karşısında edebi dilin zenginliğinden faydalanmışlardır. Çünkü ele aldıkları kaygı, bulantı, saçma, umutsuzluk gibi konuları felsefi çözümlenmeye incelemek zor görünmekte ve bu durum farklı bir söyleme tarzını gerekli kılmaktadır. Bu da felsefe ve edebiyatı iyice birbirine yakınlaştırmıştır. Felsefenin soyut ve kuru kavramsal yönüyle bireysel insan yaşamını tasvir etmekte güçlük yaşanırken edebiyat somut, öznel ve kişisel tecrübeleriyle somut bireyi, bireysel bir varlık olarak insanı en iyi şekilde tasvir edebilmektedir. Edebiyat duyguların somut bir ifade aracı olarak felsefeye hizmet etmekte ve felsefenin soyut ve kuru kavramsal diliyle ifadesi güç olan bir takım duygu veya duygulanımların anlatımına yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan, edebiyat salt estetik bir zevk olmanın ötesinde aynı zamanda belirli türden felsefi düşünceleri ifade edebilen bir etkinlik alanıdır. Şu halde, varolan somutu ele aldığı ölçüde edebiyat varoluşçudur (Elmas, 2015: 336-337).

İnsan varoluşunu kavramaya yönelik çeşitli etkinlik alanları vardır. Edebiyat da varoluşu anlamının bir yoludur. İnsanın kendisini aramasında, bulmasında, tanınmasında, anlamasında, kapasitelerini keşfetmesinde, potansiyellerinin farkına varmasında, varoluş gerçeği ile yüzleşmesinde edebiyat etkin rol oynar. İnsan varoluşunu aydınlatabilecek önemli ipuçları verir. Bu nedenle edebî ürünler insanların birbirlerinin varoluşuna tanıklık etme ve varoluşsal deneyimlerini paylaşabilme imkânı buldukları ürünlerdir. Sevgi, nefret, umut, umutsuzluk, aşk, ıstırap gibi insan varoluşunun farklı yönleri edebiyat yoluyla daha anlaşılır ve tanıdık hâle gelir. İnsan edebî eser yoluyla duygulanırken ya da düşünürken kendi kendisiyle ve insanla yüzleşerek varoluşa katılabilme ve diğerlerinin tecrübelerini paylaşabilme imkânı bulur (Koç, 2015: 111). Felsefenin sunduğu ideal insan tipine karşılık edebiyat soluk alan, kanlı, canlı insana yönelir, insan gerçeğini olması gerekende değil olanda arar. Edebiyat ile insan yaşantısına ayna tutulur ve somut varoluş halleri dile getirilir. İnsan varoluşunun değişik halleri edebiyat sayesinde kendisini gösterir. İnsan, edebiyatın da felsefenin de temel ve onsuz olunmaz nesnesidir.

Gene, her iki alan da farklı yollardan, insana ilişkin bilgimizin sınırlarını genişletme ve kendilik bilincimizin boyutlarını derinleştirme, zenginleştirme işlevine sahiptir (Yetişken, 2012: 75).

Edebiyat alanında varoluşçu temalar Dostoyevski'nin elinde can bulmuştur. 19. yüzyıl Rusyası'nın atmosferi Dostoyevski'yi insan ve yaşamına dair sorunlarla karşı karşıya getirmiş ve nasıl ki varoluşçuluk çağının sorunları ile yüzleşen bir felsefe ise Dostoyevski de çağının sorunlarına kayıtsız kalmayarak onlarla bir hesaplaşma içerisine girmiştir. İdeal insanın aksine somut, yaşayan, gerçek insanı ele alan varoluşçu felsefe gibi Dostoyevski de yaşamda her an karşımıza çıkan sıradan insanı ve onun yaşadığı trajedileri incelemiştir. O, ilk romanı olan *İnsancıklar*'da yoksulluğu, yoksulluğa mahkûm olmuş insanları, onların acınası yaşantılarını anlatmıştır. Bu çalışmada Dostoyevski'nin *İnsancıklar* romanında yoksulluk gerçeğini nasıl tasvir ettiği, hangi bağlamlarda ele aldığı ve maddiyatçı bir dünyada yoksulluk ile karşı karşıya kalan ezilen, hor görülen, zavallı insanların nasıl yaşam mücadelesi verdikleri ve insanlık onurlarını korumak için nasıl savaştıkları ele alınacaktır.

1. Dostoyevski ve Edebiyatta Saklanan Felsefe

Bir yazar, eserini kaleme alırken ister istemez yaşadığı çağın ve toplumun, içinde bulunduğu koşulların etkisi altındadır. Eseri her ne kadar bireysel çabasının ve yaratımının bir ürünü olsa da döneminin özelliklerini yansıtır. 19. yüzyıl Rus edebiyatının büyük ustalarından olan Dostoyevski'nin eserlerinde de yaşarken şahit olduğu siyasi, ekonomik ve sosyal sancıkların izlerine rastlanır. Onun eserleri hem dönemine ait analizleri hem de döneminin eleştirilerini barındırır. Bu durumu çağdaş Rus düşünürü Nikolay Berdyayev şu şekilde dile getirmiştir:

Rus'tur Dostoyevski –sapına kadar. Rusya'nın yazardır. Rusya dışında düşünemeyiz onu. Rus ruhundaki gizem, ancak ona bakıp çözülebilir. Kendi de bir bilmece, bir çelişkiler yumağı. Batılılar, Dosto'ya bakarak anlıyor Rusya'yı. O ise, Rus ruhunun kayganlığını dile getirir. Dahası: Rus düşüncesinin, Rus ulusal bilincinin öncüsü oldu. Ulusal bilincin çatışan yanlarını, tedirginliklerini gözler önüne sererek: bir yanda küçülüş, bir yanda kendini beğeniş; bir yanda herkese acıyış, bir yanda yurdundan başkasını sevmemek (aktaran Tanju, 2007: 89).

17. yüzyılda Avrupa'da başlayan ve sonrasında tüm dünyayı etkisi altına alan modernleşme süreci Rusya'da büyük kargaşalara ve bunalımlara yol açmıştır. Batı'da modernleşme kendi doğal seyri içinde bir gelişim gösterirken Batı dışındaki toplumlarda ise genellikle Batı'daki gelişmelerin taklit edilmesi biçiminde görülmüştür. Batı dışı toplumlar modernleşmeyi resmi devlet

politikaları ile hızlı ve topyekûn bir biçimde gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Durum böyle olunca modernleşmeye karşı toplumun bazı kesimlerinde tepkiler oluşmuştur. Rusya'da da Batı'nın teknik, askeri, ekonomik üstünlüğünü yakalamak için özellikle Çar I. Petro sonrasında modernleşme sürecine girilmiştir. Rus modernleşmesi, tepeden inme, halkın kültür ve inancına yabancı bir düşünce olarak algılanmış, gerek aydınlar gerekse de halk arasında modernleşmeye yönelik ciddi tepkiler ortaya çıkmıştır. Yerinden edinilen köylüler, kentlerde artan yığınlar, işsizlik ekonomik gelir dağılımındaki eşitsizlikler, Rus elitlerin Batı hayranlığı içerisinde halktan kopuk yaşam biçimleri derin bir hoşnutsuzluk yaratmıştır. Yaşanan bu durumlara 19. yüzyıl Rus edebiyatının zirve isimlerinden olan Dostoyevski de kayıtsız kalmamış, eserlerinde modernleşme sürecini yorumlamıştır. V. Ermilov'un da ifade ettiği gibi "İnsanın insanı sömürdüğü bir düzende, kişiöğlunun acılarını, alçalışlarını yüreği darala darala anlatır eserlerinde." (aktaran Tanju, 2007: 101). 1864'te yayımlanan *Yer Altından Notlar* adlı eserine Londra Hyde Park'ta inşa edilen Billur Saray imgesi üzerinden bir modernleşme eleştirisi yapmıştır. Başyapıtı kabul edilen *Karamazov Kardeşler* romanında Rusya'nın yaşadığı bütün siyasal çatışmaları çeşitli karakterlerle ifade etmiş ve Rus Batılılaşmasının bir eleştirisini yapmıştır. *Budala* romanında Batının bireycilik ve rasyonalizmine karşı Batılı değerlerle bozulmamış "Rus ülküsü" ile kurtuluşu önermektedir. Hiçbir şeyi olmayanlara derin bir acıma duygusu ile eğilen *Suç ve Ceza* eseri dünya edebiyatının en büyük başyapıtlarından biridir. Bu eserde şu kanıya varılır: "Bu yalan dolan içindeki bezirgân toplumda kişiöğlunun sorunlarına bir çözüm bulunamaz. Herkes acılar içinde, hor görülüyor, yapayalnızlar, hayatın yükü bellerini bükmüş. Böyle bir toplumda yaşanmaz ki!" (Erkan, 2017: 25-37; aktaran Tanju, 2007: 101)

Dostoyevski'nin eserlerini seçkinleştiren içinde taşıdığı felsefi boyuttur. Bu boyut eserlerde açık bir şekilde görünmese de eserlerin içeriğinde felsefi bir temanın varlığı kendini hissettirir. Düşüncesinin merkezine insanı yerleştiren Dostoyevski, insana yine insanın penceresinden bakarak insanın kim olduğunu ve insanın var oluşuna neyin iyi geleceğini bulmaya çalışmıştır. *Suç ve Ceza* romanında aklın yıkıcı ve suçlu potansiyellerini konu edinir. İnsan doğasına ilişkin derinlikli tespitler yaptığı *Ölü Evinden Anılar* romanında Avrupa'nın hümanistik geleneğini ters yüz eden belirlemeler mevcuttur. Bu romanda Dostoyevski, Sibiryaya günlerinde birlikte kaldığı suçlularda gördüğü, insan doğasını belirleyen şeyler olarak kabul ettiği çelişki, belirsizlik ve irrasyonelitenin göz ardı edildiği takdirde insanın anlaşılamayacağını savunur. *Yeraltından Notlar* adlı eserinde de insanın eylemsellik alanının bütünüyle

rasyonel olarak düzenlenmesine karşı çıkar. Rasyonel bir özlem içinde yaşamı belirlenen insanın sıkıntudan ölebileceği ve bu durumdan sakınmak için gerekçe göstermeksizin sırf özgürlüğünü test etmek adına bir başkasına zarar verebileceğini ele alır. Aynı eserde Dostoyevski, Aydınlanmacıların toplumu rasyonel olarak düzenleme çabalarında gözden kaçırdıkları şeyi bir romancı olarak bütün çıplaklığıyla gözler önüne serer (Elmas, 2015: 342-344). Bu durum bize Dostoyevski'nin edebiyatçı kimliğinin yanı sıra bir filozof kimliğine sahip olduğunu düşündürür. Çünkü eserlerinde en derin felsefi soruları bir filozof edasıyla incelemiş ve bu sorular, Dostoyevski'nin elinde felsefi yoğunluğundan süzülerek yaşayan bir gerçekliğe dönüşmüştür.

Gündoğan'ın (2014: 65) belirttiği gibi Kafka, Camus, Sartre, Simone De Beauvoir gibi Dostoyevski'nin de eserleri, genelde roman statüsünde olmakla birlikte "tezli roman" olarak adlandırılmakta ve felsefenin mantıksal kuru diline ve kavramlarına çok başvurmadan bir fikri ifade etmeye çalışmaktadır. Ona göre metafizik, etik ve diğer felsefe konuları ve sorunları romanın veya bir edebi türün konusu olabilir. İnsan hayatı, varoluşu, hayatın anlamı ve özellikle bireysel yaşantılarda dile getirilmek istenen ve felsefenin de içinde bulunan pek çok insani sorun felsefenin soyut, kuru ve kavramsal diliyle anlatılamaz. Hiçbir kavram şahsi, somut tecrübe hallerini ifade edemez. İşte burada betimleyici, canlı edebiyat dili devreye girer. Yazar, kendine özgü bir biçimde, insan ve insan problemleri üzerinde kafa yorması, onları adlandırabilmesi, dolayısıyla görme ve yaşantı olanaklarını genişletmesiyle filozoflaşır (Girgin, 2014: 259). Mesela Dostoyevski, *Suç ve Ceza* da insan olabilmek için acı çekmenin gerekliliğini ortaya koyar. Ancak acı çekebilenler, ancak gerçekten acı çekebilenler günahlarından arınabilirler. Okuyucu, buna Sonya'nın ağzından duymadan da romanın kıvrımları arasında dolaşırken ulaşabilir. İşte romandaki felsefe budur: "Felsefe yapmayan felsefe" (Timuçin, 2014: 35). Buradaki derin felsefe hiçbir filozofun hiçbir belirlemesinde bu derinliğiyle bulunmaz. Bu durum bize edebiyatın insanı anlama ve anlatma çabasında en güçlü ifade aracı olduğunu göstermektedir. İnsan varoluşunda yer alan her şey edebiyatta kendine bir yer bulur. Edebiyat yoluyla, insanın yapı olanakları ve insan sorunları somutlaştırılarak canlandırılmış yaşantılarla ve eylemlerle gösterilirken; bunların altında yatan çatışmalarla, bunların temelinde yer alan değerler ve değer sorunlarıyla birlikte dile getirilir. İnsanın dünyasına özgü olan bütün bu çeşitlilik, hem temelleriyle birlikte, hem de en geniş ve en derin bağlantıları içinde düşünsel, algısal ve duygusal boyutlarda incelenir (Yetişken, 2012: 74-75).

Dostoyevski edebiyat alanında varoluşçu temaları büyük bir titizlikle ele alan yazarlardan biridir. O, insan ve varoluşu, inanma, acı çekme, özgürlük,

sorumluluk, sevgi, adalet gibi varoluşçu temaları karakterleri üzerinden ele almıştır. Eserlerinde çalkantılı bir dönemde yaşayan bir kuşağı rahatsız eden ahlaksal, dinsel, siyasal konuları etkileyici bir dil ve ustalıklı dile getirmiştir. Gözlemlerinin keskinliği, ayrıntılara verdiği önem, karmakarışık yaşamından çıkardığı sağlam karakterleri ve roman kurgulamadaki ustalığıyla Avrupa'da ve ülkesinde kendisinden sonra gelen hemen hemen tüm yazarlar üzerinde etkili olmuştur. Edebiyat ve düşün yaşamında önemli bir rol oynayan Dostoyevski'yi birçok aydın varoluşçuluk akımının temel kaynaklarından biri olarak saymıştır (Çakmakçı, 2008: 129). Çünkü iki dünya savaşının yıkımı karşısında insan varlığının nasıl bir varlık olduğunu sorgulama gereği duyan varoluşçu felsefe geleneği gibi Dostoyevski de insan varlığını anlamaya yönelmiştir. Zweig'in (2018: 184) ifadeleriyle belirtecek olursak Dostoyevski'den önce:

İnsanlık ruhsal varlığının mistisizmini ve mekanizmasını daha önce hiç bu kadar derinden tanımamıştır; insanlık Dostoyevski'nin bakışıyla daha uyanık ve daha bilinçli, duygularında daha esrarengiz, daha tanrısal hale gelmiştir. O olmasaydı, bütün ölçüleri aşan bu adam olmasaydı, insanlık doğasındaki sır hakkında daha az şey biliyor olacaktı, onun eserinin tepesine çıkarak daha önce olmadığı kadar uzak geleceğe bakabiliyoruz artık.

Bir yazar neyi görür, neyi yaşarsa en iyi onu ifade eder. Çoğu yazarın eserlerine bakıldığında hayatlarından izler taşıdığına şahit oluruz. Dostoyevski de kişisel tecrübelerini eserlerine yansıtmuş yazarlardan biridir. O, kendi yaşamını düşüncesinin nesnesi haline getirmiştir. Kendi yaşamından yola çıkmış, eserlerinde kendi bireysel yaşamını konu edinmiştir. Yazdıkları düşünülmüş değil çoğunlukla bizzat kendisi tarafından yaşanılmış şeylerdir. Zaten "kendi de ezilmişin, horlanmışın biriydi. Çevresi... gerçekler... yıkıp bitirmişti onu. Bu eserlerine de yansır. Onun yaşantısı da yazarlık uğraşı da sanata düşman, özgürlüğe düşman, güzele, dehaya düşman bir ortamın yürekler sızlatan acımasızlığını gösterir" (Tanju, 2007: 101). Dostoyevski bir yoksullar evinde doğar. Daha ilk anda ona hayatının yeri gösterilmiştir toplumun dışında, hor görülen, hayatın dibine yakın bir yer, ama insani kaderin tam ortasında, acıya, ıstıraba ve ölüme komşu bir yer. Son günlerine kadar kendisini saran bu çemberin dışına asla çıkmamıştır, hayatının ağır geçen elli altı yılı boyunca sefaletten, yoksulluktan, hastalıktan ve hayatın yoksullar evindeki mahrumiyetinden kurtulamamıştır (Zweig, 2018: 94). Hayatının daha çok erken dönemlerinde parasızlığın ne anlama geldiğini çok iyi bilen Dostoyevski *İnsancıklar* eserinde de yoksulluk olgusunu işlemiştir. Eserini yazmaya başladığında nasıl ödeyeceğini bilmediği bir yığın borcun içindeydi ve gelecek onu kaygılandırıyor. Bu yüzden eserin satır aralarında otobiyografik

motiflere rastlamak mümkündür. Makar Devuşkin'in akşamları kâğıt oynayan subay ortamını anlatması, eserin türünü de belirleyen mektuplaşmalar, üç beş kuruş için düzeltme yapmak için evrak işlerinin alınması, devlet kasasından borç alma, bu yeterli olmadığında yüzde karşılığında tefecilerden borç alma gibi örnekler otobiyografik motiflerdir (Kandemir, 2016: 204). Bu yüzdendir ki Günay'ın da (2014: 265) dediği gibi varoluşçu felsefe geleneğini Dostoyevski'siz düşünmek pek de mümkün görünmemektedir. Çünkü varoluşçu felsefe bireyin deneyimini ve bu deneyimin tekilliğini ve biricikliğini insanı anlamının temeli olarak görür. İnsanın nasıl bir varlık olduğunu açıklarken gerçek, somut ve yaşayan insandan hareket eder, olması gereken ideal insandan uzak durur. Dostoyevski de eserlerine yaşarken her gün karşılaştığı insanları konuk eder. Onun söz ettiği insanlar, çatırdayarak yıkılan feodal düzenden kapitalist düzene geçişi anlamayan, boğulur gibi olan insanlardır. Dostoyevski'nin kahramanları: Küçük memurlar, paracı düzenin dışlılarına takılıp yoksullaşmış düşkün soylular; halkın yaşantısından uzak aydınlar, yarı aydınlar (devrimci ülkelerin hazırlandığı o çetin süreçten de, sıradan insanların düşünsel etkinlik ortamından da uzaktılar, oysa Marksizm'e katılma hakkını Rusya'ya kazandıran bu süreçtir Lenin'e göre); yeni düzenin başkasına avuç açar duruma düşürdüğü züğürt ağalar; kentin iç karartan kat kat binalarına bitişik, tabut gibi tek göz gecekondu oturanlardır (Tanju, 2007: 102). Onun eserlerinde kurgulanmış, hayal edilmiş insanlar değil; ruhları ve bedenleri, arzuları ve sevinçleri, sevgileri ve nefretleri, inançları ve inkârları ile gerçek yaşayan insanlar vardır (Taşdelen, 1992: 123). Dostoyevski kahramanlarını şekillendirirken kendi karakterinden, kendi yaşantısından ve yaşadığı çevreden edindiği izlenimlerden esinlenmiştir. Ne yaşadysa, neye tanık olduysa onu anlatmıştır. Tıpkı Sartre, Camus, Kierkegaard'ın yaptığı gibi somuttan, yaşanmıştan, bireysel yaşantı hallerinden hareket etmiştir. İster Sartre olsun ister Camus olsun ister Kierkegaard olsun varoluşçular klasik metafizik temellendirmelerin aksine insan yaşantılarını ve deneyimlerini, kendisine yabancılaşmış, ötekileştirilmiş, özgürlüğü elinden alınmış, ölümle burun buruna gelmiş insan varlığının betimlemesini yapmayı kendilerine amaç edinmişlerdir.

Dostoyevski hayatın sillesini küçük yaşlarda yiyen biridir. Alkolik, kaba saba, zalim bir baba ve onun toprak köylülerince öldürülmesi, hastalığın pençesinde kıvranan bir anne ve onun ölümü, yoksulluk, asosyal ve baskıcı bir yaşam, yatılı okullar, sara krizleri, ruhsal bunalımlar Dostoyevski'nin hayatında derin izler bırakmıştır. Bu yüzden Dostoyevski'nin eserleri pesimisttir. V. Ermilov, Dostoyevski için "kötümserdi: toplumda gerçek bir gelişme olamaz,

insanın sorunları çözülemez, kişiöğlunun ruhundaki bölünmüşlüğe çare bulunamazdı." (aktaran Tanju, 2007: 103) tespitinde bulunmuştur. Dostoyevski'nin özellikle *Karamazov Kardeşler* eserinde kötümserliğe dair trajik örnekler mevcuttur. Mesela roman kahramanı Ivan'ın kardeşi Alyoşa ile aralarında geçen bir konuşmada bu kadar kötülüklerin olduğu zalim bir dünyanın nasıl olur da kabul edilebildiğini sorgulamaktadır. Anne ve babası tarafından yatağını ıslattığı için dövülen ve tuvalete hapsedilen beş yaşındaki çocuk ya da annesinin gözü önünde köpeklere parçalatılan sekiz yaşındaki çocuk gibi örnekler üzerinden yaşamın adaletsizliği problemini ele alır.

Dostoyevski'nin eserleri, sadece olay örgüsünden ibaret değildir; mesela *Ecinniler* eserinde ateizm, sosyalizm ve nihilizm gibi aşırı ideolojilerin Rus insanı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Batı düşüncelerine ve sosyalist düşünceye sert eleştiriler getirmiştir. Bu eserde bir örgütten bahsedilir ve örgütteki gençler de Batı düşüncesinin temsilcileridir. Toplumun kurallarını beğenmezler ve onları ortadan kaldırmak için planlar kurmaktadır. Dostoyevski bu eseri ile Batılı düşüncelerin ahlaksızlığını ve bu düşüncelere kapılıp giden Rus toplumunu değerlerinden uzaklaşacağını ve toplumda bir çözülmenin meydana geleceğini anlatmak istemiştir. Batılılaşmanın bir değer kaybı olduğunu buna karşın Rus halkının kendi değerlerine sahip çıkması ve gerçek Hristiyanlığa bağlanması gerektiğini söylemiştir.

Edebiyat ve felsefe bütünleşmesinin ürünü olan eserlerin ortak noktası insan tecrübesinin evrenselleştirilmesi, tek insandan hareketle bütün bir insana hatta genel anlamda varlığa yükselmiş olmasıdır. Bir başka deyişle insandan hareketle metafizikleşme, insanda metafiziği yakalama durumudur (Gürsoy, 2014: 48). Edebiyattaki metafizik kesin bir bilgi alanı olarak metafiziğin imkânının değil; insan varoluşunda, yaşam deneyimleri çerçevesinde metafizik gerçekliğin dile getirildiği alandır. Bu alanda metafiziğin işlevi, bilgisel değeri sorgulanmaz, metafiziğin insan varoluşundaki yeri ve karşılığı ele alınır (Taşdelen, 2013: 96). Dostoyevski de eserlerinde Tanrı'nın varlığı, ruhun ölümsüzlüğü, hayatın anlamı ve değeri gibi metafizik soruları birer metafizik gerçeklik olarak bize sunmaktadır. Mesela Dostoyevski inanmayı bir varoluş sorunu olarak karşımıza çıkarmaktadır. Ona göre Tanrı'ya inanan ya da inanmayan her insanın acı içindedir. Bu acı inan için erdemli bir yaşam sürmesinde gerekliken inanmayan için hayatına son vermesinde bir sebeptir. "Tanrı sorunu bana bütün hayatım boyunca acı çektirdi" (Dostoyevski, 1973: 71) diyen Dostoyevski'nin eserlerinin temelini Tanrı'nın varlığı sorunu oluşturur ve diğer sorunlar bu soruna nazaran önem kazanır. Bu soruya verilecek cevap yaşamın seyrini belirler. Bu soru çözüme kavuşmadan insanın kıpırdaması

mümkün görünmemektir. *Karamazov Kardeşler'*de "Ölüler arasında yeniden dirilecek miyiz?" (Dostoyevski, 1989: 460) diye sorar ve ruhun ölümsüzlüğünü irdeler. "Tanrısız insan erdemli olabilir mi?" (Dostoyevski, 1989: 141) sorusuyla değerler sorununu ele alır ve Tanrı'nın yokluğunda insanların kişisel ve sosyal yaşantılarındaki karşılaşılabilecek sorunları değerlendirir. *Ecinniler'*de Tanrının yoksa yüzbaşı üniformasının da bir anlamının olmadığını söyleyen Dostoyevski ile Tanrı sorununu varoluşun anlamı ve değeri ile ilişkilendirir. Tanrı sorununu çözümleyemeyen kişinin hayatını anlamlı kılmakta zorluk çektiğini gösterir (Taşdelen, 2013: 113).

2. "İnsancıklar" Romanı ve Yoksulluk Olgusu

Yoksulluk, insanların birlikte yaşamaya başladıkları ve üretim ilişkileri gerçekleştirdikleri günden beri varolan önemli sorunlar arasında yer almıştır. Günümüzün ya da sadece az gelişmiş ülke ya da toplumların bir sorunu olmayıp, geçmiş yüzyıllar öncesine dayanan ve gelişmiş diye nitelendirilen toplumları da ilgilendiren çok kapsamlı ve çok yönlü bir sorundur. En genel anlamda gelir eksikliğine bağlı olarak asgari yaşam düzeyini yakalayamama, yaşamı sürdürmek için gerekli olan mal ve hizmetlerden yararlanamama ve bu durumla karşı karşıya olan insanların geliştirdiği sosyal mahrumiyet duygusudur. Yani gıda, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan insanların eğitim, sağlık ve yaşam beklentisi gibi alanlardaki yoksunluklarını içeren bir kavramdır. Ayrıca toplumla bütünleşememe, toplumdan dışlanma, ayrımcılığa uğramak da yoksullukla doğrudan ilintili konulardır. Yani yoksulluk sadece ekonomik bir sorun da olmayıp; kültürel, hukuksal, siyasal, etnik gibi farklı boyutları olan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Açıkgöz & Yusufoglu, 2012: 80; Can, 2017: 1112). Geniş kapsamlı bir konu olan yoksulluk gerek bilim insanlarıncaya gerek filozoflarca gerek sanat ve edebiyat camiasında farklı şekillerde incelenmiştir. Her inceleme sosyal bir olgu olan yoksulluğun insan, toplum ve yaşam üzerindeki etkilerinin incelenmesine ışık tutmuştur.

Yoksulluk olgusu, onun nedenleri, boyutları, yansımaları, doğurduğu sonuçlar, yoksul insanların yaşantıları, yaşadıkları sıkıntılar, kendilerini algılama biçimleri birçok esere konu olmuştur. Bu eserler sosyo-ekonomik bakımdan toplumun alt tabakalarında yer alan insanların var olma ve hayatta kalma mücadelelerini, maddi ve manevi tükenişlerini ele alır. Örneğin Türk Edebiyatı'nın ustalarından Orhan Kemal'in yapıtlarının ana teması yoksulluktur. *Çikolata* adlı yapıtında da bir çocuk kahraman üzerinden yoksulluğun izini sürer. Victor Hugo *Notre Dame'ın Kamburu* romanında yoksulluğa derin bir bakış atar. Vincent van Gogh *Yoksul İnsanlar* adını verdiği tablosunda yoksulluğu resmetmiştir. Senaryosunu Steven Conrad'ın yazdığı,

yönetmenliğini Gabriele Muccino'nun yaptığı *Umudunu Kaybetme* filmi birçok yoksulluk türünü içinde barındırır. Rus edebiyatının dev yazarlarından Dostoyevski de 1846'da yayımlanan ilk romanı olan *İnsancıklar*'da yoksul, sefil ve çaresiz insanların yaşantılarını anlatarak adeta yoksulluğun ve sefaletin resmini çizmiştir. Romanda, 19. yüzyılda şehirlere göç eden insanların yaşamış olduğu toplumsal ve ekonomik sorunları yansıtmıştır. Bu sorunların başında yoksulluk ve işsizlik vardır. Dostoyevski romanında kırsal yaşamın zenginliği, doğallığı karşısında kent yaşamının yalnızlığını ve sefaletini karşılaştırmıştır (Erkan, 2017: 37). Eser, mektup-roman tarzında yazılmış, toplumsal içerikli bir romandır. Roman, insanların yaşadığı ekonomik sorunları, bunlarla nasıl baş ettiklerini ve bu sıkıntılar içindeyken birbirleri ile olan ilişkilerini ve yardımlaşmalarını ele alır. Yoksul insanların dayanışmasını gösteren bu roman, orta yaşlı bir kâtibin uzaktan akrabası olan genç bir kıza karşı beslediği büyük bir aşkı konu edinir. İki kişinin mektuplaşması şeklinde kaleme alınmış romanda hem kâtip Makar Devuşkin hem akrabası olan genç kız Varvara yokluk içindedir. Birbirleri ile sürekli mektuplaşırlar, birbirlerine destek olmaya çalışırlar. Makar Devuşkin zar zor geçinen, giyecek doğru dürüst bir elbisesi olmayan hatta kendisi muhtaç bir halde iken sahip olduğu az bir parayı bile Varvara için harcamaktan ve onun için maddi sıkıntılara girmekten çekinmez. Çünkü kendini ona karşı sorumlu hisseder ve onun ihtiyaçlarını karşılamayı kendisi için bir vazife olarak görür. Acıma duygusunun egemen olduğu romanda Varvara da Makar Devuşkin'e yeri geldiğinde maddi yardımlarda bulunur. Ama sonunda ikisinin de elindeki, avucundaki her şey biter ve umutsuzluğa düşerler. Artık zor yaşam koşullarına daha fazla dayanamayan Varvara karşısına çıkan zengin bir adamla evlenmeye karar verir. Makar Devuşkin ilk başta bu konuya olumlu yaklaşmış gibi görünse de sonraları içten içe Varvara olmadan yaşayamayacağını anlar. Fakat artık her şey için çok geç kalmıştır, Varvara çoktan gitmiş ve Makar Devuşkin büyük bir yıkım yaşamıştır. Onu bu hayata bağlayan tek dayanağının gidişiyle yaşamının tüm anlamı kaybolmuştur.

Roman, diğerkâmlık felsefesi üzerine kurulmuştur. Makar Devuşkin yaşamını Varvara'ya adamıştır. Onun için maddi ve manevi her türlü fedakârlığı yapmakta, kendinden daha çok onu düşünmektedir. Varvara'nın kendisini iyi ve mutlu hissetmesi, sağlıklı olması ve iyi bir yaşantı sürmesi için elinden geleni yapmakta hatta kendisi de yoksul ve muhtaç durumda olduğu halde elinde avucunda ne varsa Varvara'ya sunmaktan, onun için tefeciden borç almaktan bile çekinmemektedir. Varvara'ya büyük bir tutku ile bağlanan Makar

Devuşkin onun neşesi ile neşelenmekte, onun dertleriyle gamlanmakta kendini Varvara'nın uğruna feda etmektedir.

Dostoyevski birçok varoluşçu filozofun eserlerinde dile getirdiği varoluşçu temaları belirgin olarak tüm eserlerinde irdeler. O, eserlerindeki kahramanlar aracılığıyla varoluşçu temaların yaşamdaki karşılıklarını sorgulamış ve bu temaların daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Onun *İnsancıklar* adlı eserinde de varoluşçu felsefenin izleri karşımıza çıkar. Dostoyevski *İnsancıklar*'da 1800'lü yılların Rusya'sındaki yoksul insanların yaşadığı trajediyi gerçekçi bir gözle tasvir etmeyi başarmıştır. Bu yüzden *İnsancıklar*, Rusya'nın ilk toplumsal romanı olarak kabul edilir (Çakmakçı, 2008: 130). Duygusal öğelerin hâkim olduğu, şefkat, acıma, yardımseverlik, dayanışma temalarının ele alındığı romanda, umursanmayan, göz ardı edilen, aşağılanan ve çoğu zaman toplumda problem olarak görülen yoksul insanların var olma mücadelesi anlatılır. Bu romanda yoksulluk karşısında çaresiz kalan, yoksulluğun verdiği bunalımdan kurtulmanın yollarını arayan ve hayata tutunmaya çalışan insanların ayakta kalma çabaları vardır. Zaten varoluşçu felsefe de ayakta kalma ve bir var olma mücadelesinin sesidir. İnsanın varoluş mücadelesine ilişkin problemi açığa kavuşturmak için uğraşır. Çünkü 20. yüzyılda yaşanan iki büyük dünya savaşı ve onlara bağlı olarak yaşanan krizler, adaletsizlikler, hayal kırıklıkları, yoksulluk, sefalet, çaresizlik, ümitsizlik, acı, gözyaşı özellikle insanın anlamı ve değeri, insan onuruna uygun bir yaşamın olanağı, umutsuzluk, özgürlük, sorumluluk gibi konular üzerinde tekrar düşünülmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu yüzden çağının halet-i ruhiyesini yansıtan varoluşçuluk bir isyan ve başkaldırı felsefesidir. Bu, insan değer yaratan bir varlık iken silikleşmesine, küçülmemesine, değersizleşmesine ve kocaman bir hiçliğe dönüşmesine yönelik bir başkaldırıdır. Bu; savaşlarda katledilen, intihara sürüklenen, ölmesi ve öldürmesi olağan görülen insanın isyan çılgılığıdır. Bu kapitalist etkinlikler içine hapsolmuş, kendisine, dünyasına, emeğine yabancılaşmış, yoksulluğa mahkûm edilmiş insanın haklı sesidir.

Dostoyevski'nin *İnsancıklar* romanında ele alınan yoksulluk olgusu aşağıdaki bağlamlar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2.1. Yoksulluğun Neden Olduğu Elverişsiz Yaşam Koşulları

Toplumun yoksul kesimi geçim sıkıntısı çeker, bu yüzden kötü bir ortamda sağlıklı koşullarda yaşar, yeteriz beslenir, sağlık problemleri yaşar, sosyal güvenceleri yoktur, genelde günlük yaşarlar. Dostoyevski gerçekçi bir bakış açısıyla yazmış olduğu *İnsancıklar* eserinde Petersburg'un ürkünç, ücra köşelerini ve buralarda yaşayan yoksul insanların virane evlerini başarıyla resmetmiştir. Başkent Petersburg'un tüm görkemli dış görüntüsünün

detaylarında gizli kalmış kenar mahalleler, yaşanan sefillikler tüm gerçekliği ve çarpıcılığıyla gösterilmiştir (Kandemir, 2016: 204). Makar Devuşkin'in tasviri ile yaşadığı yer;

Bizim evimizde, temiz holümüzde, çok uyduruk merdivenler vardır; antre düzgündür; temiz, aydınlık, geniş, her yeri maun kaplamadır. Fakat o bulaşıkhaneyi hiç sormayın: koku saçan, ıslak, yağlı, kırık dökük yapışır duvara. Her sahanlıkta kırık dökük sandıklar, sandalyeler ve dolaplar durur, paçavralar asılmış, pencereler kırılmış; yağ, çerçöp, yumurta kabuğu ve balık artıkları dolu pis su birikintileri vardır yerlerde; iğrenç kokar... Kısacası, berbattır. Odaların durumunu yazmıştım size; diyecek bir şey yok, doğrusu rahat, ama biraz boğucudur, yani kötü koktuğundan değil, üstünüze afiyet, biraz çürük kokusu, keskin bir koku vardır içeride. İlk seferinde tatsız bir izlenim olur, ama bu önemli değildir; iki dakika kalır üzerinizde bu izlenim, sonra geçer, hissetmezsiniz, her şey gibi geçer, çünkü siz de kötü kokarsınız, elbiseniz kokar, elleriniz kokar, her şey kokar... Böylece, alışsınız. Bizdeki isketeler böyle can verir. Denizci, beşinci kuşu satın aldı, ama bizim evin havasında yaşayamıyorlar (Dostoyevski, 2013: 34).

Yoksul insanlar yaşamlarını yoksul bir çevrede elverişsiz koşullarda sürdürürler. Etraflarında kendileri gibi zor şartlarda hayata tutunmaya çalışan insanlar vardır. Makar Devuşkin de kendisi gibi zar zor geçinen insanlarla aynı ortamı paylaşmaktadır. Bu insanlar içinde Gorşkov ailesi Makar Devuşkin'de özel bir yere sahiptir. Gorşkov, karısı ve üç çocuğunu geçindirmek için mücadele veren memur bir babadır. Sağlıksız yaşam koşulları, yetersiz beslenme ve parasızlık yüzünden tedavi ettiremediği dokuz yaşındaki oğlu kızıl hastalığından ölmüştür Yoksulluğun bu hazin sonunu ve insanların çaresizliğini Dostoyevski Makar Devuşkin'in ağzından "Belki omuzlarından bir yük eksildiği için rahatlamış olabilirler." (Dostoyevski, 2013: 85) sözleriyle ifade ederken yoksulluğun insanların belini nasıl büktüğünü çarpıcı bir şekilde ifade etmek istemiştir. Yürek burkan bu sözler yoksulluğun insanın saygınlığını ve yaşamının kutsallığını nasıl yok ettiğini aşikâr kılar. Dostoyevski yoksulluğun kuşattığı yaşamların değersizliğini ve çaresizliğini, insanların umutsuzluğunu ve ölümlerle burun buruna olma gibi var olma durumlarını varoluşçu bir filozof gibi göstermek istemiştir. Zaten varoluşçu filozoflar da iki dünya savaşının yıkıcı etkilerinin ardından dikkatleri insanların karşı karşıya kaldıkları sorunlar üzerine çekmişlerdir.

İnsan yaşamını sürdürmesi için sadece maddi ve ekonomik ihtiyaçlara gereksinim duymaz. İnsanın sosyal ihtiyaçlara da gereksinimi vardır. İnsanın karnını doyurması kadar ruhunu doyurması da önemlidir. Fakat yoksulluk

maddi ve ekonomik ihtiyaçları karşılamada insanı olumsuz etkilediği gibi sosyal ihtiyaçları karşılamak da bir yoksul için neredeyse imkânsızdır. Yoksulluğun bir boyutu olan sosyal ihtiyaçlar yoksulluğu, insani gelişim için gerekli olan sosyal ihtiyaçlara ulaşamamayı, onlardan mahrum olmayı ifade eder. Mesela sanattan zevk alma sosyal bir ihtiyaçtır. Romanda sanattan zevk duyma ile ilgili sosyal bir ihtiyaçtan kaynaklanan yoksulluğu Varvara, Makar Devuşkin'e şöyle izah etmektedir:

Bana birlikte tiyatroya gitmeyi öneriyorsunuz: pahalı olmaz mı? Herhalde balkondan bilet almalı. Uzun zamandır gitmemiştim tiyatroya, doğrusu en son ne zaman gittiğimi hatırlamıyorum. Fakat yine de korkuyorum, bu girişim pahalıya mal olmayacak mı? (Dostoyevski, 2013: 103).

Yoksulluğun sadece para boyutuyla değerlendirilemeyeceğini görmekteyiz. Çünkü yoksulluk yaşamın içindeki sosyal ve kültürel olanaklardan yoksun olma durumunu da içerisinde barındırır. Kişinin insanca bir yaşam sürdürebilmesi için manevi nitelikteki ihtiyaçlarını karşılaması gerekir. İnsanın kendini gerçekleştirme ancak sosyal yaşam olanaklarıyla mümkündür. Fakat yoksulluğun pençesinde kıvranan insanlar için bu lüks tüketime dönüşmektedir.

Romanda 19. yüzyıl Rusya'sında yaşanan yabancılaşmanın yansımaları da görülür. Sanayileşme, makineleşme, kapitalizm, kentleşme ve yeni toplum düzeni sonucu yaşanan yoksulluk yabancılaşmayı doğurmuştur. Romanın başkahramanı Makar Devuşkin Dostoyevski'nin zamanında şehrin nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturan kişiliksiz-kimliksiz, birbirinin birebir kopyası olan kopyalama memuru kalabalığından biridir (Çakmakçı, 2008: 130). Yoksulluğun kendisini bir paçavraya dönüştürdüğünü düşünmekte ve kendisini küçük, basit, değersiz bir insan olarak görmekte ve kendisinden utanmaktadır. Boş ve anlamsız hayatının tek anlamı Varvara'dır. Bu yüzden onun için gözünü budaktan sakınmaz. Hasta ve yoksul bir genç kız olan Varvara küçük el işleri yaparak hayata tutunmaya çalışır; fakat ne yaparsa yapsın yoksulluğun elinden kurtulamaz, Makar Devuşkin'in yardımlarıyla ayakta durmaktadır. Sürekli ezilmiş ve haksızlıklara uğramış olan Varvara için hayat boş ve anlamsızdır, hep öleceğinden bahsetmektedir. Ayrıca romanda Makar Devuşkin ve Varvara dışında yoksulluk yüzünden acı çeken, ezilmiş, dışlanmış bir sınıfın varlığına da rastlamaktayız. Tüm bu insanlar romana adını veren insanıklar sınıfını oluşturmaktadır. Yaşadıkları fakirlik ve sefaletten dolayı hayata ayak uydurmakta zorlanan, topluma uyum sağlayamayan, köklerinden kopmuş, geleceğe dair güveni olamayan, benlik yitimine uğrayan, mutsuz,

kendilerini aşağılık ve değersiz gören bu insanlar kendilerine ve topluma karşı yabancılaşmışlardır.

2.2. Yoksulluktan Kaynaklanan Sosyal Dışlanma

Yoksulluk sadece maddi kaynaklardan mahrum kalma durumu değildir. Yoksulluk gelir azlığıyla birlikte bir ötekileştirme ve dışta tutma sorunu olarak da görülmektedir. Yoksullar toplumsal yaşam içinde dışlanma ile de karşı karşıya kalırlar ve bu dışlanma yoksulluğu manevi bağlamda daha da derine taşımaktadır. Yoksullukla birlikte gerçekleşen dışlanmışlık duygusu, yoksulların ümitlerini kırmakta ve onları pek çok açıdan daha yoksun duruma sokmaktadır (Açıkgöz & Yusufoglu, 2012: 100). Bu, insanların toplumsal hayata katılmasını, toplumsal yaşamla bütünleşmesini ve toplumla sosyal bağlar kurmasını engelleyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanda, Makar Devuşkin zengin bir yer olan Gorohovay Caddesi'nde gezerken rastladığı varlıklı insanlardan yardım dileyen yoksul küçük çocuk üzerinden yoksul insanların varlıklı insanlar tarafından toplumdan nasıl dışlandıklarını şöyle anlatmaktadır:

Kalpleri taş olmuş; dilleri acımasız. "Defol! Çekil! Yaramaz!" İşte bunları duyuyor herkesten ve kalbi katılaşıyor çocuğun, zavallı, ürkek çocuk soğukta, yuvasından düşmüş yavru kuş gibi boş yere titriyor. Bir bakıyorsun, öksürüyor; üzerine çullanmak için bekliyor hastalık, tıpkı alçak bir sürüngen gibi, göğsüne hücum ediyor, oraya yerleşiyor, bir bakıyorsun ölüm tepesine dikilmiş, karanlık bir köşede durduruyor, çıkış yok, yardım eden yok, işte bütün hayatı bu! İşte böyle, bu da onun yaşamı oluyor! Ah, Varenka, "İsa aşkına" dendiğini duymak ve yanından geçmek, hiçbir şey vermeyip, "Tanrı versin," demek çok acı verici bir şey. Bazı "İsa aşkına"ların etkisi olmuyor. ("İsa aşkına"lar da çeşit çeşit olur, canım.)... Zaten zengin insanlar yoksulların kötü kaderlerinden seslice yakınmasını sevmeyiz -yani, birileri rahatsız olur, birileri de sızlanır! Yoksullar hep sızlanır- uyumaya kalkarsın, onların aç iniltileri uykuna engel olur! (Dostoyevski, 2013: 153-154).

Makar Devuşkin'in Varvara'ya 5 Ağustosta yazdığı mektupta da yoksulluğundan dolayı diğer insanlar tarafından dışlandığını şöyle dile getirmektedir:

Size açıkça itiraf ediyorum, Varenka, artık aşırı yoksul bir haldeyim, yani buna benzer bir şey asla gelmemişti başıma. Ev sahibesi beni aşağılıyor, kimseden bir saygı görmüyorum; en korkunç ihtiyaçlar, borçlar içindeyim; işyerinde meslektaşlarla daha önce de şen şakrak değildi aramız, ama canım, artık, hiç konuşmuyorlar. Saklıyorum, dikkatle saklıyorum herkesten, hem kendimi

saklıyorum, hem de işe gittiğim zaman, yan yan, herkesten uzak durarak gidiyorum (Dostoyevski, 2013: 130).

Romanda hem Makar Devuşkin hem Varvara bir var olma mücadelesi içindedir. Çünkü toplum içinde ezilmiş ve hor görülmüşler, haksızlığa uğramışlar, büyük acıların içinden geçmişlerdir. Bir mektubunda Varvara geçmişi hatırladıkça kalbinin parçalandığı ve kendisini mahveden kötü insanlara daima beddua edeceğini yazmaktadır. Makar Devuşkin ile paylaştığı geçmişinde ailesiyle birlikte Petersburg'a ilk geldiği yıllarda yanına sığındıkları uzaktan akrabası olan kadının hele babası vefat ettikten sonra onları nasıl hor gördüğünü şu cümlelerle anlatmaktadır:

Yabancılar bizi yoksul akrabaları olarak, yardıma muhtaç dul ve yetim olarak tanıtıyor, merhametten, Hristiyanca sevgi yüzünden yanına aldığı söyliyordu. Masada yediğimiz her lokmayı sayıyordu; eğer yemezsek aynı hikâye başlıyordu: Biz tenezzül etmiyormuşuz; sanmayaymışız zenginliğin huzur getireceğini; en iyisi de bizdeymiş zaten... İki de bir babacığımıza hakaret ediyordu; başkalarından daha iyi olmak istediğini, ama daha da kötü olduğunu; karısıyla kızını yeryüzünde tek başına bıraktığını ve hayırsever, Hristiyanlık ruhuna sahip, merhametli bir akraba bulunmamış olsaymış, Tanrı bilir başımıza neler geleceğini, belki bir sokakta açlıktan çürüyüp gideceğimizi söylediler (Dostoyevski, 2013 51).

Romanda da görüldüğü üzere yoksulluk insanların yaşadığı toplumun dışına itilmesine, toplumsal bağlarının zayıflaması ve bu bağların zamanla kopması neden olan bir durum olarak nitelendirilmektedir. Sosyal yaşam içinde var olamamaya ve sosyal dışlanmaya zemin hazırlayan yoksulluk insanların toplumsal hayata diledikleri gibi katılmalarını engeller ve gündelik hayatta problemler oluşturur. Zaten toplumda düşük yaşam standartlarına sahip yoksul insanlar toplumun zengin ve elit tabakası tarafından tehlikeli, rahatsız edici lanetli olarak görülür ve yoksullar toplumdan dışlanma tehlikesi ile karşı karşıya kalırlar. Romanda varoluşçu felsefenin popüler kavramlarından biri olan ötekileştirmenin izlerini görmek mümkündür. Bazı insanlar ya gruplar çeşitli nedenlerde dolayı toplumun diğer kesimlerince ötekileştirilir. 19. yüzyıl Rusya'sında yaşanan çalkantılar zengin ve yoksul arasındaki uçurumu iyice açarak binlerce insanı ötekileştirmiştir. *İnsancıklar* romanında Dostoyevski yoksulluklarından dolayı ötekileştirilen insanların sözcülüğünü yapar. Rusya'daki boyun eğme ilişkilerinin hâkimiyetinin, toplumsal hiyerarşide aşağıda olanlara yapılan zulümde net bir biçimde görünür olduğu *İnsancıklar* romanında da kendini gösterir. Varlık sahibi olanlar sanki daha az talihli olan sıradan insanlara kötü niyetli bir şekilde hükmetmeye hakları varmış gibi davranmakta olduğu romanda görülmektedir (Çakmakçı, 2008:136).

Yoksul insanlar karşılaştıkları sosyal dışlanmaya karşı kendi aralarında bir dayanışma oluştururlar, birbirlerine yardımcı olmaya ve birbirlerini koruyup kollamaya çalışırlar. Makar Devuşkin içinde bulunduğu tüm zorluklara rağmen kendinden daha zor durumda olduğuna inandığı Varvara'ya yardım elini uzatmaktan asla çekinmez. "Benim yüzümden, zorunlu ihtiyaçlarınızdan kendinizi mahrum ettiğiniz meydanda." (Dostoyevski, 2013: 112) diyen Varvara da bu durumun farkındadır. Fakat Makar Devuşkin Varvara'yı mutlu etmek için ona çiçek göndermekten, hastalandığında iyileşmesi için ona üzüm almaktan, ona giysiler, şekerler, kitaplar hediye etmekten ve elindeki üç beş rubleyi onunla paylaşmaktan kendini alıkoyamaz. Varvara da Makar Devuşkin'in "Sizden saklayamam, canım, borçlarım ve giysilerimin kötü durumu beni bunaltıyor" (Dostoyevski, 2013: 112) dediğinde ona elinde avucunda olan bir yarım gümüş rubleyi yollamayı kendisine bir borç bilmıştır. Görüldüğü üzere romanda iki yoksul insanın birbirine sahip çıkma ve destek olma mücadelesi vardır. Ayrıca Makar Devuşkin kendisinden yardım dileyen kendisi gibi yoksul komşusu Gorşkov'un acınası haline çok üzülen acil ihtiyaçları için ayırdığı yirmi kapağını ona vermesinde de yoksul insanların dayanışma içerisinde olduğunu ve birbirini gözettiğini görmekteyiz. Ekonomik zorluklar ve küçük insanların içinde bulunduğu zor yaşam koşullarının gözler önüne serildiği eserde Makar Devuşkin'in kendisi de zorluklar içinde olmasına rağmen hayatında şikâyet etmek yerine kendinden daha zor durumda olanlara yardım elini uzatmaktadır. Bu durum, Dostoyevski'nin küçük insan tiplemesinin içinden büyük bir insan çıkarma gayreti olarak yorumlanabilir. Dostoyevski basit, sıradan insanların da soylu davranışlar sergileyebileceğini, tüm olumsuzluklar içerisinde dahi başka insanlara yardım eli uzatabilecek kadar asil bir duruşa sahip olabileceklerini göstermek istemiştir (Kandemir, 2016: 204).

2.3. Yoksulluğun Kader Olduğuna İnanma

Yoksul insanlar yoksulluğa kader gözüyle bakarlar. Yoksulluğun ne yapılırsa yapılırsın değiştirilemez bir yazgı olduğunu düşünürler ve bu yoksulluk halinden kurtulamayacaklarını kabul ederler. Onlarda bu yazgılarına boyun eğiş, çaresizlik, umutsuzluk ve karamsarlık egemendir. Varoluşçu felsefenin öncülerinden Kierkegaard'ın tinin hastalığı olarak gördüğü umutsuzluktan kendi ben'i üzerine hükmü olmayan insanların kurtulamayacağını belirtir. Ona göre kendi ben'ine sahip olamayan insanlar umutsuzdur. Kierkegaard'a göre Makar Devuşkin ve onun gibi yoksulluğu kader olarak görenler bu umutsuzluklarından kurtulamazlar. Çünkü onlara göre yaşadıkları yoksulluk kendileri dışında bir yerlerde tayin edilmektedir. Makar Devuşkin Varvara'ya

yazdığı 8 Temmuz tarihli mektubunda insanın payına düşen her olayın yücelerde belirlendiğini söyleyerek her şeyin kader tarafından takdir edildiğini vurgulamaktadır. Ona göre birine general apoleti verilirken başka birinin ise dokuzuncu dereceden memur olması gerekir. Çünkü böyle emredilmiştir, ses çıkarmadan ve korkarak buna itaat etmek gerekir. Makar Devuşkin başka bir mektubunda da bazılarının doğuştan şanslı doğduğunu bazılarının ise daha doğarken yoksulluk ile tanıştığını Varvara'ya şu şekilde açıklamaktadır:

O sırada sizi hatırladım. Ah, güvercinim, bir tanem! Nasıl hatırlıyorum şimdi sizi, kalbim nasıl da bunalıyor! Neden siz bu kadar mutsuzsunuz Varenka? Meleğim! Neyiniz eksik ki onlardan? Siz benim için iyi kalpli, harika, okumuş birisiniz; neden sizin payınıza kötü bir talih düşmüş? Neden her şey böyle oluyor, iyi bir insan karanlıkta kalıyor, bir başkasıysa mutluluk kendiliğinden geliyor? Biliyorum, biliyorum, canım, böyle düşünmek iyi değil, serbest fikircilik bu; ama içtenlikle, hakikat adına, neden bazıları için kader, yavrusu daha annesinin karnındayken mutluluk müjdesi verir; ama bir başkası yetimhaneden çıkıp doğruca sokaklara düşer? Zaten mutluluk genellikle Aptal İvan'cığa gelir. Yani Aptal İvan'cığım, dededen kalma çuvaları karıştır, ye, iç, eğlen, fakat sen, oradaki, işte sen, yutkun, o sana yeter; yani, sana da böylesi layıktır, kardeşim, işte öyle!" Günah, canım, günah böyle düşünmek, ama ister istemez gelip giriyor ruha günah (Dostoyevski, 2013: 150-151).

Romanda yoksul insanların yoksulluğu kadere bağlamaya eğilimli olduğu görülmektedir. Hatta yoksul insanların çocuklarının da aynı kadere mahkûm olacağı yargısına güçlü bir bağlılık da sözkonusudur. Çünkü insanın kaderi daha anne karındayken belirlenir. Bu yüzden insan var olanı kabullenmeli, elindekine kanaat getirmeli ve tevekkülü elden bırakmamalıdır. Her olay yücelerde belirlendiği için yokluk da yücelerde belirlenmiştir, ne yaparsan yap kader bir kere seni yoksulluğun kucağına atmışsa çabalamak nafiledir. Bu makûs talihi değiştirmek zordur. Yoksulluğu yenmek güçtür, yoksulluk sonraki kuşaklara devredilerek sürekli bir hal alır. Belki de yoksulluktan çıkılabileceğini unutmak yapılması gereken en doğru şeydir.

2.4. Yoksulluk Karşısında Güçsüzlük Hissi

Hemen hemen tarihin her döneminde zenginler toplumda gücü elinde bulunduran kesim olmuşken toplumun önemsiz, değersiz ve silik yüzü olan yoksullar ise güçsüzlüğün timsalidir. Buna ilaveten yoksul insanlar da kendilerini yetersiz ve güçsüz görürler, kendilerini aciz hissederler. Çünkü içinde buldukları yoksulluk durumunu değiştirme ya da ondan kurtulma gücünü kendilerinde bulamazlar. Potansiyellerinin ve gizil güçlerinin farkında olamazlar. Bu duruma manevi yoksulluk da diyebiliriz. Manevi yoksullukla

karşı karşıya kalan insanlar çoğu zaman kurtuluş için piyangodan büyük ikramiye kazanmak gibi bir mucizenin gerçekleşmesini umut ederler. Romanda özellikle Varvara yoksulluğun getirdiği çaresizlikten sürekli hayıflanmaktadır. Umutsuzdur, güçsüzdür ve öleceğinden bahsetmektedir. Belki de bu yüzdendir ki Bay Bikov ile evlenmeyi bir çare, bir kurtuluş yolu olarak görür. Varvara yaşadığı bu çaresizliği mektuplarında şöyle dile getirmektedir:

Ah, ne yapacağım, ne olacak benim kaderim? Çok ağır geliyor benim böyle bir bilinmezlikte olmam, bir geleceğimin olmaması, başıma ne geleceğini tahmin edememek (Dostoyevski, 2013: 28).

Sağlığımın bozulduğunu hissediyorum; güçsüzleştim; işte bugün, sabahleyin yataktan kalkınca, bir fena oldum; üstelik öyle kötü bir öksürük var ki bende! Yakında öleceğimi hissediyorum. Beni kim gömecek? Kim tabutumun peşinden gelecek? Kim benim için üzülecek? Ve işte, belki de, yabancı bir yerde, yabancı bir evde, yabancı bir köşede öleceğim! Tanrım, yaşamak ne kederli şey (Dostoyevski, 2013: 93-94).

İşte ağladım şimdi, çocuk gibi, hatıralara kapılıp gidince. Her şeyi öyle canlı, öyle canlı hatırladım, öyle parlak bir şekilde belirdi ki bütün geçmiş önümde ve şu an öyle bulanık, öyle karanlık ki! Nasıl sona erecek bu, nasıl sona erecek bütün bunlar? Biliyor musunuz, benim bir inancım var, bu sonbahar öleceğime inanıyorum. Çok, çok hastayım. Sık sık öleceğimi düşünüyorum, ama yine de böyle ölmek istemiyorum, buralarda yatmak istemiyorum. Belki de, yine yatıp kalacağım, o zamanki, bahar vakti gibi, hâlâ iyileşemedim. İşte şimdi de çok kötüyüm (Dostoyevski, 2013: 147).

Görülüyor ki elverişsiz yaşam koşulları, ihtiyaçları karşılayamama, yaşam ve geçimini sağlayamama gibi maddi imkânsızlıkların oluşturduğu güçsüzlüğün yanı sıra kendini değersiz hissetme, toplumun dışına itilme, aşağılanma gibi birtakım manevi güçsüzlükler de yoksulluk halinin yansımalarıdır. Bu yüzden yoksul insanlar günlük yaşamlarını etkileyen kararlar alırken kontrolleri elinde tutmakta zorlanırlar. Yoksulluk ortamı benliğin derinliklerindeki yaşama güdüsünü harekete geçirememekte ve böylece yoksul insanlar kendilerini gerçekleştirmek şöyle dursun kendilerini çaresizliğin eline teslim ederler ve ölmeyi istemek onlara tek kurtuluş yolu gibi görünmektedir. Bu da yoksul insanların düşük benlik saygısına sahip olduğunu gösterir.

Benlik saygısı, kişinin kendisini nasıl algıladığı ile ilgili bir durumdur. Kişinin kendisini sevmesi ve kendisinden memnun olmasının yarattığı bir hoşnutluk hali yüksek benlik saygısını ifade eder ve bu durum insanı motive edici bir etkiye sahiptir. Benlik saygısı yüksek olan insanlar karşılaştığı

sorunların kolayca üstesinden gelebilen, kendilerine güven, neşeli, pozitif insanlardır. Buna karşın düşük benlik saygısına sahip insanlar ise kendilerine güveni olmayan, kendilerini güçsüz ve çaresiz hisseden, umutsuzluğa, çökkünlüğe meyilli bir ruh haline sahip insanlardır. İnsanlar çeşitli sebeplerden dolayı düşük benlik saygısına sahip olabilirler. Doyumlu, iyi ve kaliteli bir yaşam yüksek benlik saygısı ile yakından ilişkiliyken kötü ve kalitesiz yaşam koşulları, yoksulluk, işsizlik insanlarda düşük benlik saygısına neden olur. Romanda, Makar Devuşkin'in Varvara'ya 1 Ağustos'ta yazmış olduğu mektupta yoksul insanların kendilerini nasıl algıladıklarını ve buna bağlı olarak geliştirdikleri düşük benlik saygısını:

Yoksul insanlar doğuştan kaprisli olur. Bunu daha önce de hissetmişim, ama artık daha çok hissediyorum. Yoksuldur, katıdır; Tanrı'nın dünyasını bir başka görür ve gelip geçen herkese yan yan bakar, çevresine ürkek bir bakış atar, söylenen her sözü dinler: Acaba onun hakkında ne konuşuyorlar diye. Yani, o neden böyle gösterişsiz? Tam olarak ne hissetmesi gerekir? Sözelimi, şu yandan nasıl durmalı, bu yandan nasıl durmalı? Ve Varenka'm, yoksul insan paçavradan kötüdür, kimseden saygı göremez, yazarlar ne yazarsa yazsın! Pasaklının tekidir o! Yoksul insanın başına gelecek olan gelmiştir. Peki, neden böyledir? Yoksul insanın her şeyi, onlara göre, tersyüz edilmelidir çünkü onun gizli hiçbir şeyi olmamalıdır, onda gurur olmamalıdır asla, asla! (Dostoyevski, 2013: 119).

cümlelerinde görmekteyiz. Varvara ile dertleşen Makar Devuşkin yaşadığı maddi sıkıntılar yüzünden kendisini ayakların silindiği bir paçavradan bile daha kötü bir durumda olduğunu söylemesi ve "çok düştüm ve daha da dehşet verici olan şey, kendi gözümde düştüm" (Dostoyevski, 2013: 116) sözleri onun düşük benlik saygısına sahip olduğunu işaret etmektedir. Varlıklı ve soylu olmaya verilen abartılı önem karşısında roman boyunca Varvara ve Makar Devuşkin gibi fakir insanlar işkence çekmektedir. Çayı başkalarından dolayı içeriz, paltoyu ve botu başkalarından dolayı giyeriz. Hepsi insanın itibarını koruyabilmesi içindir. Bu yüzden fakirlik küçük düşürücüdür, utanç vericidir. İnsanın başkaları tarafından hakaret görmesine ve hor görülmesine neden olmaktadır (Çakmakçı, 2008: 132-133). Bu durum akıllara varoluşçu filozof Sartre'ın "Cehennem başkalarıdır." (Sartre, 1965: 50) sözünü getirmektedir. Sartre'a göre insan yaşamını başkalarının gözünden görerek tesis eder. Başkalarının bakışı bizde utanma duygu oluşturur. İnsan bu utanma duygusundan ve başkalarının yargılayıcı bakışlarından kaçmak için çabalar.

Bazen de yoksulluk yüzünden insanların yaşadığı çaresizlikler onları başkalarından medet umar hale getirir ve bu hale düşmeleri yüzünden onurları

zedelenir, gururları kırılır. Tıpkı Makar Devuşkin'in komşusu Gorşkov'un kendisine yardım eli uzatmasını isterken düştüğü durum gibi insan bir değer kaybı yaşadığını hisseder. Bu durum eserde şu cümlelerle yansıtılır:

Ah, sefalet insanları ne kadar küçülmeye sürüklüyor! "Peki, ne var, nedir istediğiniz canım?" dedim ona. "İşte böyle böyle," dedi, "siz velinimetimsiniz, Makar Alekseyeviç, bana bir efendilik edin, talihsiz aileme yardım edin; çocuklarım ve karımın elinde hiçbir şey yok; baba diyorlar bana, ama nerede!" Bir şey söylemek istedim, ama sözümü kesti: "Zaten buradaki herkesten korkuyorum Makar Alekseyeviç, yani korkmuyorum da, anlıyor musunuz, utanıyorum; hepsi de kibirli ve mağrur insanlar. Sizi rahatsız etmek istemezdim babacığım, velinimetim; biliyorum, sizin de başınızda tatsızlıklar var, biliyorum çok veremezsiniz, ama biraz olsun borç verseniz; size sormaya cesaret ettim, çünkü iyi kalbinizi biliyorum, sizin de ihtiyaçtan anladığınızı, yoksulluk nedir bildiğinizi... Ve kalbinizde bu yüzden merhamet duygusu olacağını biliyorum." Sonunda da, "Benim cüretimi ve edepsizliğimi hoş görün Makar Alekseyeviç," diyerek bitirdi. Ona ruhen mutlu olduğumu, ama benim de elimde bir şey olmadığını, hemen hemen hiçbir şey olmadığını söyledim. "Babacığım, Makar Alekseyeviç," dedi bana, "sizden çok istemiyorum, yani böyle böyle," (o sırada kıpkırmızı olmuştu) "karım," dedi, "çocuklarım aç, birkaç kuruş olsun yeter." Benim kalbim alabildiğine sıkıştı. "Vay" dedim, "Bu benden baskın çıktı!" Üzerimde sadece yirmi kapık kalmıştı, ama hesabımı ona göre yapmıştım; ertesi gün kendi acil ihtiyaçlarımı almak istiyordum. "Hayır, güvercinim, yapamam; durum ortada," dedim. "Babacığım, Makar Alekseyeviç, ne koparsa gönlünüzden," dedi, "on kapık de yeter." Yani, çekmeceyi açıp yirmi kapağımı ona verdim, canım, iyi bir iş uğruna! Ah, tam sefalet! (Dostoyevski, 2013 156-157).

Yoksulluk maddi kıstasların yanı sıra psikolojik göstergelerle de açıklanmaktadır. Bu psikolojik vurgular yoksulluk olgusuna daha derin bir boyut kazandırmaktadır. Çünkü insanın normal yaşam standartların altında kalması onda üzüntü ve sıkıntı yaratır, insan kendisine olan saygısını yitirir. İnsanın yaşamını sürdürmesi için gerekli olan imkân ve olanaklardan mahrum kalması zamanla insanın kendisini beğenmemesi ne, kendisinden utanmasına ve kendisini değersiz hissetmesine sebep olur. Romanda da varoluşçu felsefenin en temel sorularından biri olan insanın kendisini nasıl tanımladığı sorusu Makar Devuşkin'in penceresinden büyük bir utanca dönüşmektedir. Fakirliğe vurulan

toplumsal damga yüzünden iliklerine kadar hissettiği aşağılık duygusuyla Makar Devuşkin kendisini küçük bir adam olarak tanımlamaktadır.

2.5. Yoksulluğa Karşı Geliştirilen Savunma Mekanizmaları

İnsan varoluş sorumluluğunu üstlenirken bazı güçlüklerle karşılaşır. Kaygı olarak adlandırabileceğimiz bu durumu varoluşçu filozof Kierkegaard yaşamın kaçınılmaz bir parçası olarak görür ve insanın bütünlüğünü kaybetmesi, benliğin dağılması olarak tanımlar. Bu nokta kaygı varoluşa yönelik bir tehdit içerir. Engellenmeler, çelişkiler, korkular insanda kaygı uyandırır ve ego bu kaygıdan kurtulmak için kendisine bir yol arar ve savunma mekanizmalarını kullanır.

İnsanlar yaşantılarında hoşla gitmeyen durumlarla karşılaştıklarında bu durumun üstesinden gelmek için savunma mekanizmalarını kullanırlar. Savunma mekanizmaları olumsuz durum sonucu insanda oluşan kaygıyı azaltır. İnsanın sarsılan özgüvenini toparlamasında ve kişiliğini korumasında etkin rol oynar. İnsanı çatışmalardan ve gerilimden uzaklaştırarak rahatlamasına neden olur. Romanda içinde bulunulan yoksulluk gerçeğine karşı geliştirilen bazı savunma mekanizma örnekleri vardır. Örneğin Makar Devuşkin her şeyde iyi bir yön görerek mutluluk oyunu oynamaktadır.

Canım benim, ben ne sızlanıyorum ne de kaygılıyım, asla şimdikinden daha iyi yaşamadım; bu yaşta da ne kaprisi yapacağım? Yiyorum, içiyorum, giyiniyorum; daha ne isterim! Kont sınıfından falan da değilim! Anne babamın soyluluk unvanı yoktu ve bütün ailemiz benden daha az gelirle yaşardı. Hanım evladı değilim! (Dostoyevski, 2013: 30).

Makar Devuşkin'in iyimserliğine karşın Varvara'da bir kötümserlik ve karamsarlık havası hâkimdir. Varvara'nın bu durumuna karşın Makar Devuşkin ona umut aşlamaya ve onu mutlu etmeye çalışmaktadır.

Yeter kendinize eziyet ettiğiniz! Nasıl ayıp gelmiyor bu size! Yeter ama meleğim; böyle fikirler nereden geliyor aklınıza? Hasta değilsiniz bir tanem, hiç hasta değilsiniz; çiçek açıyorsunuz, gerçekten çiçek açıyorsunuz; biraz soldunuz, ama yine de çiçek açıyorsunuz (Dostoyevski, 2013: 94).

Makar Devuşkin ekonomik anlamdaki yetersizliğine karşı çok çalışmasını ve dürüstlüğünü ön plana çıkararak bir eksikliğini başka bir yerde telafi etmektedir.

Ben kimseye yük olmuyorum! Ben kendi ekmeğimi kazanıp yiyorum; doğru, kuru bir parça ekmek, hatta kararmış ekmek; ama çalışarak kazanılmış, yasal ve hile hurda yapmadan elde edilmiş bir ekme. Ne yapayım! Yazuları temize çekme işiyle az kazandığımı ben de biliyorum; yine de gurur duyuyorum bundan; çalışıyorum, ter döküyorum (Dostoyevski, 2013: 81).

Makar Devuşkin olumsuzluklar karşısında hayal dünyasına kaçarak rahatlamakta ve mutlu olmaktadır.

Ben de bugün bol bol hayal kurdum ve hayallerimde hep siz vardınız Varenka. Sizi gökteki kuşla, insanları eğlendirmek ve doğayı güzelleştirmek için yaratılmış kuşla kıyasladım. Hep şunu düşündüm, Varenka, biz insanlar, kaygı ve telaş içinde yaşayan biz insanlar, gökteki kuşların kaygısız ve masum mutluluğunu da kıskanmalıyız – sonra yine buna benzer bir sürü şey geldi aklıma (Dostoyevski, 2013: 21-22).

Varvara da Petersburg'daki zorluklarla dolu sefil yaşantısına karşın çocukluğunun geçtiği köydeki hayatının düşselliğine kaçarak kurtulmaktadır. Sürekli olarak düşsel bir biçimde mükemmel olan kırın güzelliğini yabancılarla ve fakirlerle dolu kocaman bir şehir olan Petersburg'un yalnızlığı ve sefaleti ile karşılaştırmaktadır (Çakmakçı, 2008: 132). Bunu, Makar Devuşkin'in ona yaptığı iyiliklere karşılık okuması için gönderdiği hatırlarını anlattığı el yazmasından anlamaktayız.

Benim için yaşadığınız bütün telaş ve üzüntü için, bana karşı gösterdiğiniz sevgi için, güzel ve hoş bir şey yapmayı öyle çok istiyorum ki, sonunda sıkıntudan komodinimi karıştırmaya başladım ve şimdi size göndermekte olduğum defterimi buldum. Ona başlarken hayatımın mutlu dönemindeydim daha. Siz sık sık merak edip benim eski günlük hayatımı, anneciğimi, Pokrovski'yi, benim Anna Fedorovna'nun yanında geçirdiğim günleri ve son olarak, kısa süre önce yaşadığım talihsizlikleri soruyordunuz ve sabırsızca bu defteri, içinde, Tanrı bilir ne diye hayatımın birtakım anlarını kaydetmeye kalkıştığım defteri öyle çok okumak istiyordunuz ki, size gönderdiğim için büyük bir mutluluk duyacağınızdan hiç kuşku duymuyorum. Benim içinse kederli bir iş oldu onu yeniden okumak. Bu karalamalara son satırı koyduğum vakitten bu yana iki kat yaşlanmışım gibi geliyor bana (Dostoyevski, 2013: 43).

Varvara içinde bulunduğu gerilim halinden çocuklar gibi ağlayarak baş etmeye çalışmıştır.

Dün o kadar hüznünlü olduğum için bana kızmayın; çok iyiydim, çok rahattım, ama en iyi anlarımda bile, ben hep hüznlenirim. Ağlamış olmamın da hiç önemi yok; ben bile bilmiyorum neden ağladığımı. Hastayım, sinir bozucu hisler içindeyim; izlenimlerim hastalıklı. Bulutsuz, solgun gök, güneşin batışı, dün akşamki sessizlik –bütün bunlar– bilemiyorum ama dün bütün bu izlenimleri ağır ve acı verici bulacak bir haldeydim, kalbim kabardı ve ruhum gözyaşlarını koyuverdi (Dostoyevski, 2013: 78).

Makar Devuşkin Varvara'ya içten içe büyük bir aşkla tutkun olmasına rağmen karşıt bir tepki göstererek ona bir baba, bir abi ya da bir dost edasıyla

yaklaşmaktadır. “Yaşlılık çağında bir tutam saçla aşka ve kinayelere kalkışmak da neyin nesi...” (Dostoyevski, 2013: 29) sözlerinden de anlaşılacağı üzere bu büyük aşkını hep gizlemekte ve ona “azizem, meleğim, canım” gibi sevgi yüklü hitaplarının ardından “küçük dostum” diye seslenmektedir.

Yaşarken karşılaştığımız olumsuz ve hatırlanmak istenmeyen durumlar ve olaylar benlik tarafından bilinç dışına atılır. Çünkü istenmeyen bilinçaltı düşüncelerin bilinç düzeyine çıkması insana kaygı verir ve insanı rahatsız eder. Bu yüzden benlik kendisine zarar verecek bilinçaltı düşüncelerden korumak için savunma mekanizmaları geliştirir. Romanda da kahramanlar yoksulluğun vermiş olduğu çaresizliği, ıstıرابı, üzüntüyü benliklerinde iyiden iyiye hissetmektedirler. Bu kaygı verici durumdan bir nebze de olsa kurtulmak için savunma mekanizmalarına başvurdukları gözlenmektedir. Özellikle Makar Devuşkin’in gerçekleri yadsıyarak, çarpıtarak manipüle etmeye çalışması dikkat çekicidir.

Sonuç

Eserlerindeki etkileyici söyleyişler, kullandığı akıcı ve kıvrak dil, gözlem ve ayrıntılara verdiği önem, yaptığı tahliller, gerçekçi tasvirler, olay ve karakterleri kurgulamasındaki mahareti ile Dostoyevski güçlü bir kalem, usta bir yazar, büyük bir edebiyatçıdır. Fakat Dostoyevski’yi Dostoyevski yapan asıl unsur satır aralarına gizlemiş olduğu düşünsellik yani edebiyatın içine sakladığı felsefedir. Onun eserleri sadece art arda gelen olaylar örgüsü şeklinde okunduğunda anlaşılamayacak bir derinlik taşır. Eserlerinde çağını, yaşadığı toplumu, hayatı ve yüce değerleri sorgulaması, insan ruhu üzerindeki çözümlemeleri oldukça başarılıdır. Özellikle insan varlığının anlaşılmasında önemli katkılar sunmuştur. Bu noktada varoluşçuluk akımının gelişmesine etkisi büyüktür.

Günümüzde halen daha popülerliğini koruyan varoluşçuluk insan varoluşuna yönelik birtakım hakikatleri aydınlığa kavuşturmaya çalışmasıyla 20. yüzyıla damgasını vurmuştur. Çağının insan sorunlarından hareket eden varoluşçu filozoflar insan varlığının nasıl bir varlık olduğunu sorgulama gereği duymuşlardır. Bunu yaparken yaşayan, somut insanın ve onun gerçek yaşam anlarının önemine dikkatleri çekmişlerdir. Bu yüzden varoluşçuluk her insanın kendi bireysel yaşantısında her an karşılaşılabileceği “belirsizlik, kaygı, saçma, iç daralması, umutsuzluk, endişe, çaresizlik, bulantı, yabancılaşma, özgürlük” gibi yaşam deneyimlerini ön planda tutarak felsefe yapma girişimi olarak tanımlanabilir. Varoluşçu bu temalar başta felsefe olmak üzere edebiyat, sanat ve sinema gibi alanlarda da yoğun olarak işlenmiştir. Dostoyevski de bu temaları edebiyat alanında büyük bir maharetle işleyerek varoluşçuluğa yeni bir

soluk kazandırmıştır. O, insan ve insanın varoluşuna ait problemleri edebi kişiliğinde bir filozof edasıyla incelemiştir. Bu noktada Dostoyevski insanı anlama ve anlatma çabasında güçlü bir kalem olarak karşımıza çıkmaktadır. Dostoyevski tıpkı varoluşçu filozoflar gibi somut yaşam deneyimlerini ve korkuyu, kaygıyı, endişeyi açığa çıkaran varoluşsal anları betimlemeye yönelmiştir. İnsan varoluşunda yer alan her şey onun eserlerinde bir karşılık bulmaktadır. O, her insanın yaşadığı sürece kendine sormadan yapamayacağı soruları eserlerindeki kahramanları aracılığıyla çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Kahramanlarını oluştururken insan olmanın tüm imkân ve olanaklarını gözeterek Dostoyevski her türlü düşüncü, inanış, davranış ve yaşayış kahramanları sayesinde gözler önüne sermiştir. 20. yüzyılda insanın yeniden ele alınması gerektiğine dikkat çeken varoluşçu filozoflar gibi insanı çelişkiler, belirsizlikler, anlamsızlıklar bağlamında ele alır ve insanın irrasyonelliğine vurgu yaparak insana dair derin tespitlerde bulunur. İnsanın masumiyetinin yanı sıra bir o kadar da şeytani yönünün varlığını gösteren Dostoyevski insanın varoluşunu olduğu gibi betimler. İnsanı ve yaşamını doğrudan, olduğu gibi, hiçbir şey saklamaksızın ele alması ve yapaylıktan kaçınması Dostoyevski'nin en göze çarpan özelliğidir. Onun eserleri yaşamın içinden filizlenir ve tekrar yaşamın içine kök salar. Onun gıdası gündelik yaşamdır. Eserlerini oluştururken gündelik yaşamdan beslenen Dostoyevski eserlerine insanlık durumlarını, insan olmanın değişik görünümelerini yansıtır ve insana varoluş gerçeği ile yüzleşme imkânı sunar. İnsana kendisini tanımasının ve anlamasının kapılarını açar. İnsan onun eserlerinde kendini ve kendi varoluş hallerini bulur. Sadece kendini değil bir bütün olarak insanı ve onun varoluş evrenini tanıma fırsatını yakalar.

19. yüzyılda toplumsal, siyasal ve ekonomik anlamda yaşanan hayal kırıklıkları insanlara verilen vaatlerin tutulmadığını göstermiş ve insanların yaşam standartlarının yükseleceğine dair inancı yıkmıştır. Bu durum kendisini karmaşıklık ve keşmekeşliğin içinde bulan insanda anlamsızlık ve değersizlik hissi yaratmıştır. Varoluşçular insanı bu değersizleşmenin kışkırtıcısından kurtarmayı amaçlarken Dostoyevski de insanın yaşadığı bu gerçekliği eserlerine yansıtmıştır. Dostoyevski'nin edebiyat dünyasına adım attığı eseri olan *İnsancıklar* onun çok kısa sürede şöhreti yakalamasına vesile olmuştur. Bu eserde Dostoyevski toplumun kanayan yarası olan "yoksulluk" olgusunu tüm çıplaklığıyla ortaya koymuştur. Petersburg'un varoşlarındaki sıradan, basit insanların sefil yaşantılarının anlatıldığı eserde varoluşçu filozofların önemle üzerinde her an gözümüzün önünde olan gerçek insan ve onun somut yaşam deneyimlerine yer vermiştir. Yoksul insanların içinde bulunduğu durumu

varlık, hiçlik, yalnızlık, umutsuzluk, yabancılaşma ve öteki gibi varoluşsal sorunlar etrafında incelemiştir. Yoksul insanların elverişsiz koşullarda nasıl yaşadıklarını, varlıklı insanlarca nasıl aşağılandıklarını ve bu sebeple kendilerini paçavra gibi hissettiklerini, içinde buldukları çaresizliği, karamsarlığı ve yine de bir dayanışma içinde hayata tutunma mücadelesi verdiklerini anlatmıştır. Dostoyevski, yoksul insanların sancılı ve travmatik bir o kadar da dramatik olan yaşantılarını, onların iç dünyalarını, anlam arayışlarını eserinde yansıtmıştır. Yoksul insanların yaşam trajedilerinin ele alındığı romanda Dostoyevski ezilmiş, hor görülmüş, basit, sıradan insanın toplumda bir yer edinme arayışını göstermeye çalışmıştır. Yaşadığı toplumda gösterişli, şatafatlı yaşamlara karşılık acımasız yaşam şartlarının kurbanı olmuş insanların da var olduğunu hatırlatmıştır.

Kaynakça

- Açıkgöz, R. & Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 76-117.
- Can, Y. (2017). Yoksulluk, Yerel ve Küresel Eşitsizlikler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (63), 1111-1126.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çakmakçı, İ. M. (2008). Dostoyevski'nin İnsancıklar Romanında Sıradan İnsan Figürü. *Journal of International Social Research*, 1 (5), 126-137.
- Çüçen, A. K. (2015). Varoluş Felsefesi ya da Varoluşçuluk Nedir, A. K. Çüçen (Ed.), *Varoluş Filozofları* içinde (ss. 15-47). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Dostoyevski, F. M. (1973). *Mektuplar* (Çev.: Z. Özalpsan). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Dostoyevski, F. M. (1984). *Ecinniler* (Çev.: İ. Yergüz). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Dostoyevski, F. M. (1989). *Karamazov Kardeşler* (Çev.: N. Z. Taluy). İstanbul: MEB Yayınları.
- Dostoyevski, F. M. (2000). *Yoksullar* (Çev.: C. Başoğlu). İstanbul: Mavi Yelken Yayınları.
- Dostoyevski, F. M. (2013). *İnsancıklar* (Çev.: S. Gürses). İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Elmas, M. F. (2015). Varoluşçuluk ve Edebiyat, A. K. Çüçen (Ed.), *Varoluş Filozofları* içinde (ss. 336-352). İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Erkan, Ü. (2017). 19. Yüzyıl Rus Edebiyatında Modernleşme Eleştirisi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 21-45.
- Girgin, A. (2014). Edebiyatta Felsefe, M. Günay & A. O. Gündoğan (Ed.), *Felsefe ve Edebiyat* içinde (ss. 257-264). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Günay, M. (2014). Edebiyatın İçindeki Felsefe, M. Günay & A. O. Gündoğan (Ed.), *Felsefe ve Edebiyat* içinde (ss. 265-268). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gündoğan, A. O. (2014). Edebiyat İle Felsefe İlişkisi Üzerine, M. Günay & A. O. Gündoğan (Ed.), *Felsefe ve Edebiyat* içinde (ss. 51-62). Konya: Çizgi Kitabevi.

Gürsoy, K. (2014). Felsefe ve Edebiyat, M. Günay & A. O. Gündoğan (Ed.), *Felsefe ve Edebiyat*, içinde (ss. 41-49). Konya: Çizgi Kitabevi.

Kandemir, H. (2016). Dostoyevski'nin İlk Romanı İnsancıklar ve Makar Devuşkin Figürü Üzerinden Küçük İnsan Çözümlemesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (42), 201-207.

Kara, M. (2019). Varoluşçuluk Bağlamında Edebiyat ve Felsefe, Şiir ve Endişe. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (1), 43-66.

Koç, E. (2015). Felsefe ve Edebiyat. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 105-118.

Öktem, Ü. (2011). Felsefede Edebiyatın Yeri ve Önemi. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 125-146.

Sartre, J. P. (1965). *Gizli Oturum* (Çev.: B. Onaran). İstanbul: De Yayınları.

Tanju, İ. (2007). *Dostoyevski*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Taşdelen, V. (1992). "Varoluşçuluk ve Edebiyat Etkileşimi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Taşdelen, V. (2013). *Felsefeden Edebiyata*. Ankara: Hece Yayınları.

Timuçin, A. (2014). Felsefesiz Edebiyat Edebiyatsız Felsefe Olur mu ya da Olmalı mı, M. Günay & A. O. Gündoğan (Ed.), *Felsefe ve Edebiyat* içinde (ss. 31-40). Konya: Çizgi Kitabevi.

Yetişken, H. (2012). Felsefe Edebiyat İlişkisinin Değeri. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (18), 71-79.

Zweig, S. (2018). *Üç Büyük Usta* (Çev.: N. Ermiş). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.